

„Staň se člověkem“

Z úrodné *role* Hospodin Bůh uhnětl *Rolníka* (Gn 2, 7).¹ „Z *role* jsi vyšel, do *role* se navrátíš.“ (Gn 3, 19d)² Biblická výzva „Jsi *Rolník!*“ je cestou k znovuobjevení a očištění vlastní identity.

Popel nad popel, všechno je popel

Západní křesťanství je fascinováno *popelem* (lat. *ciner, cinis*). Jen Pánbůh ví, proč se v prvním tisíciletí přihlásilo ke starobylé orientální praxi popela a žíněných rouch (např. Jonáš 3, 6; Job 42, 6). Zpočátku to byl osobní projev kajícího. Později se ritualizoval pro veřejně známé kajícíky, kteří chtěli podstoupit *metanoi* svého křesťanského života (mimo jiné byli biskupem na nějaký čas odloučení od společenství církve). Ve vrcholném středověku se sypání *popela* na hlavu stalo už obecným obřadem pro všechny věřící.

Je to velká ironie osudu. Západní církve se přihlásila k orientální praxi, přičemž křesťanský východ ji odmítá. A má k tomu důvod. I když nalezneme řadu krásných biblických příběhů, kdy si člověk sype popel na hlavu a trhá své šaty (např. Tamar, 2 Sam 13, 19; Mardokaj, Est 4, 1; izraelský národ, Jer 6, 26; Daniel, Dan 9, 3), proroci mluví v opačném duchu. „Sklonit hlavu jako rákos, ustlat si na *žínici a popelu*? Tohle nazveš postem, dnem milým Hospodinu? Či není půst, jaký si přeji, spíš toto: rozvázat nespravedlivá pouta, uvolnit uzly jha, utiskované propustit na svobodu, zlomit každé jařmo?“ (Iz 58, 5b–6) „*Roztrhněte svá srdce, a ne pouze šaty*, a obraťte se k Hospodinu, svému Bohu, neboť je dobrotivý a milosrdný, shovívavý a plný lásky, slituje se v neštěstí.“ (Joel 2, 13) Je otázkou apelující svědomí každého západního křesťana jak se vyrovnává s Ježíšovou výslovnou poznámkou: „A když se postíte, nedělejte ztrápený obličej jako pokrytci. Ti totiž *dělají svůj obličej nevzhledným*, aby lidem ukazovali, že se postí. Amen, pravím vám: Ti už svou odplatu dostali. Když se však postíš ty, *pomaž si hlavu olejem a umyj si tvář...*“ (Mt 6, 16–17). S emotivním zvoláním „Chceme se v životě více držet evangelia.“ si sype popel na hlavu a tváří se ublíženě. Lze v tom necítit napětí?

Popel na hlavě je znamením zkroušenosti. Přítomnost popelu může stejně tak svědčit o vyhoření, ztrátě motivace, smíření se se svojí duchovní nevzhledností. Nechtělo by to znovuobjevit „radost z čistého srdce“ při přípravě na velikonoční Slavnost?³

-
- ¹ Hebrejská *adama* (čes. *půda, země*) a *adam* (čes. *člověk, lidstvo*) je obtížně řešitelným překladatelským oříškem (*role* – Rolník; *země* – Zemák; srov. angl. *humus* – Human).
 - ² Biblické „Vrátíš se do *země*, vždyť z ní jsi byl vzat. Ano, jsi *prach* a v *prach* se navrátíš.“ (Gn 3, 19b) navozuje představu *prašné* cesty na povrchu *země/role* (srov. českou dvojici *blína* – *země*). Řecky mluvící Židé (včetně Ježíšova období) se spokojili s jediným výrazem *gé* (čes. *země, půda, krajina, pevnina*; srov. geologie). Hebrejskou frázi „prach země“ (např. Gn 28, 14; Iz 40, 12) tak řečtina zjednodušuje na „země“, popř. „písek země“ (česky snad *blína*).
 - ³ Slova „in gaudio purificatis mentibus“ pocházejí z mešní preface používané v Římském misálu, přičemž v českém překladu z nich vzniklo bezpohlavní „milost pokání“.

Prach země neboli hlína

V liturgické praxi západní církve se během obřadu sypaní popela připomínají ne zcela související Hospodinova slova: „Pamatuj, jsi *prach* a v *prach* se navrátíš“ (Gn 3, 19d). *Prach země* není popel. *Hlína* není popel. *Hlína ze země/role* v sobě nese identitu *Rolníka*.⁴ Popel je znamením zmaru, spálených hodnot. Na Popeleční středu se tak v jednoduchém rituálu prolínají dvě různé významové linie: vnější projev kajcnosti (spálení mostů za předchozím způsobem života?) a slovní požadavek znovuobjevení vlastní lidskosti. Byla by škoda, kdyby splynuly. Připomenutím zemitosti *hlíny*, „*prachu země*“, se tak můžeme dotknout úrodnosti svého života. Uzdravit své lidství.

Není to planý požadavek. Vždyť už o Velikonocích by o nás měla platit Apoštolova slova: „jsou novými lidmi“ (srov. Ef 4, 17–24). „[Ekumenický patriarcha Bartoloměj] nás vybídl, abychom se od spotřeby obrátili k obětavosti, od nenasytosti ke štědrosti, od plýtvání ke schopnosti sdílet, k postoji askeze, která »znamená, že se učíme dávat, a nikoli si jen odříkat. Je to způsob, jak projevovat lásku a jak postupně přecházet od toho, co chci já, k tomu, co potřebuje Boží svět. Je to osvobození od strachu, nenasytosti a závislosti«. My křesťané jsme navíc povoláni »přijímat svět jako svátost společenství, jako způsob, jak se o něj dělit s Bohem a s bližním v globálním měřítku. Podle našeho skromného přesvědčení se božské a lidské setkává v tom nejmenším detailu nesešívané suknice^{Jan 19, 23} Božího stvoření, ba dokonce v tom posledním *zrnku prachu* naší planety.«⁵

Objetí je lepší než popel

Na začátku období příprav na Velikonoce si můžeme sypat popel na hlavu nebo si pomazat tváře. Můžeme se dotknout hlíny. Můžeme na čtyřicet dní pohřbít *Aleluja*. Můžeme si strčit hlavu do písku. Možností konkrétního a působivého jednání je celá řada. Bylo by marnivé zůstat jen u prázdného gesta, které by nemělo vypovídající hodnotu o nás samotných, našem vnímání světa, lidí, i Boha.

A čím tedy křesťanský východ vstupuje do období Velkého postu? „Čistým pondělím“ sedm týdnů před Velikonocemi. „Omyjte se, *očistěte se!* Odklidte mi své špatné skutky z očí! Přestaňte jednat zle, uče se jednat dobře: hledejte spravedlnost, pomozte utlačovanému, sirotku pomozte v právu, zastáňte se vdovy.“ (Iz 1, 16–17) Na Izaiáše navazuje Ježíš, když mluví o almužně, modlitbě a postu (Mt 6, 1–21). V předvečer tohoto dne se komunita(!) věřících shromáždění ke slavení nešpor. V jejich závěru se přítomní lidé k sobě obrací a prosí o odpuštění (stylem každý s každým). „Odpusť mi, jsem hříšník.“ „Bůh odpouští, a já dopouštím.“ Symbolicky se obejmou a pozdraví „políbení pokoje“ (srov. Řím 16, 16).

Ať už letošní rok 2021 vstoupíme do svatopostního doby jakýmkoli gestem nebo modlitbou, neměli bychom zapomínat, že se vydáváme na cestu, která směřuje k Velikonocům. Záleží jen na nás, jak účinně a tvořivě tu svoji přípravu pojmem.

Pavel Jäger

⁴ Analogicky *hlína* – *Hliník*.

⁵ František: *Laudato si'*, 2015, čl. 9. Uvedené citáty pochází od Bartoloměje.

Biblický a modlitební apendix

Podivuhodná dramatizace převzata z londýnského JESUIT INSTITUTE.

(I, 2, 3 – Čtenář; B – Bůh)

2, 12 – 18 (BOG+jäg)

- I** Úryvek z knihy proroka Joela.
- B** „Nyní, nyní“
- 2** tak praví Hospodin
- B** „obratte se ke mně celým svým srdcem,
v postu,
nářku
a pláči!
- 3** Roztrhněte svá srdce, a ne pouze šaty,
- I** obraťte se k Hospodinu, svému Bohu,
- 2** neboť je dobrotivý a milosrdný,
shovívavý a plný lásky,
slituje se v neštěstí.
- 3** Na Siónu zatrubte na polnici!
- I** Nařídte půst!
- 2** Svolejte shromáždění!
- I** Zasvěťte obec!
- 2** Sezvěte starce, shromážděte děti i kojence!
- I** Ženich ať vyjde ze svého pokoje,
nevěsta ze své ložnice!
- 2** Kněží, Hospodinovi služebníci,
ať pláčou.
Ať říkají:
- I+3** »Ušetř, Hospodine, svůj lid!«
- 2** Hospodin vzplanul žárlivou láskou ke své zemi...
- B** (*pauza*) ...smiloval se nad svým lidem.

Parafráze žalmu 68 (Daniel Raus)

zachraň mě, Bože, když se topím
pode mnou číhá hlubina, vody jsou nesmírné
volám o pomoc, už jsem ztratil hlas
nepřítel je víc než vlasů na mé hlavě
znáš, Bože, moje průšvihy a hříchy
ale v tomhle bahnu jsem pro tvé jméno
nejbližší se mnou končí, rodina mě opouští
o mých ideálech už se vykládají vtipy

odpověz mi tedy, Bože, u tebe je spása
postím se a pro slzy už nevidím
pomoz mi z téhle šlamastyky
dřív než se vody nade mou zavřou
kromě tebe nemám už nikoho
místo soucitu dostávám rány
místo povzbuzení pelyněk
oboř se na ně svým hněvem
vymaž jejich jména z knihy živých
pak ti budu zpívat novou píseň
z ponížení tě budu vyvyšovat
kdo jsou na tom stejně, zazpívají se mnou
že Hospodin ubožákem nikdy nepohrdá
ať tě chválí nebesa i země
ať tě chválí všechno tvorstvo
Bůh zachraňuje své věrné
on chrání ty, kdo ho milují

Parafráze žalmu 51 (Daniel Raus)

smiluj se nade mnou, můj Bože
měj slitování se mnou hříšným
smaž mou vinu, učiň mě čistým
můj Bože, smiluj se nade mnou
moje vina je vážně strašná
a všude mě pronásleduje
vždyť jsem opustil tvoji cestu
spáchal, co je zlé v tvých očích
hřích mě postavil proti tobě
a já si zasloužím těžký trest
přijmu pokorně jakýkoli
jen mi ponechej svého ducha
ty víš, že jsem rozený hříšník
ale vidíš moje zoufalství
učiň mé srdce opět čistým
jen mě od sebe nezavrhuj
obnov tedy, Pane, mé nitro
vymaž můj hřích, jako by nebyl
pak se moje radost navrátí
tvůj lid povedu zase k tobě

Klíčový svatopostní evangelní úryvek je součástí Ježíšova tzv. Horského kázání.

(E – Evangelista; J – Ježíš)

Úryvek z evangelia podle Matouše.

5, 1–2; 6, 1–6; 16–18

E Když Ježíš uviděl zástupy, vystoupil na horu, a jak se posadil, přistoupili k němu jeho učedníci. Otevřel ústa a učil je:

Almužna: 6, 1–4

J „Dejte si pozor, abyste nekonali svou spravedlnost okázale před lidmi, jinak nemáte odplatu u svého Otce v nebesích. Když tedy dáváš almužnu, nevytrubuj před sebou, jak to dělají pokrytci v synagogách a na ulicích, aby je lidé chválili. Amen, pravím vám: Ti už svou odplatu dostali. Když však dáváš almužnu ty, ať neví tvoje levice, co dělá tvoje pravice, aby tvoje almužna zůstala skrytá, a tvůj Otec, který vidí i to, co je skryté, ti odplatí.

Modlitba. Pánova modlitba: 6, 5–15

J A když se modlíte, nebuďte jako pokrytci. Ti se rádi stavějí k modlitbě v synagogách a na rozích ulic, aby je lidé viděli. Amen, pravím vám: Ti už svou odplatu dostali. Když se však modlíš ty, vejdi do své komůrky, zavři dveře a modli se k svému Otci, který je ve skrytosti, a tvůj Otec, který vidí i to, co je skryté, ti odplatí.

Půst: 6, 16–18

J A když se postíte, nedělejte ztrápený obličej jako pokrytci. Ti totiž dělají svůj obličej nevzhledným, aby lidem ukazovali, že se postí. Amen, pravím vám: Ti už svou odplatu dostali. Když se však postíš ty, pomaž si hlavu olejem a umyj si tvář, abys neukazoval lidem, že se postíš, ale svému Otci, který je ve skrytosti; a tvůj Otec, který vidí i to, co je skryté, ti odplatí.“

Parafráze žalmu 139 (Daniel Raus)

Hospodine
víš o mně všechno
znáš hlubiny mého srdce
moje nejtajnější myšlenky
jsou ti jasné jako den
kam před tebou uteču?
kdybych vyletěl k nebi
kdybych odešel na konec světa
kdybych se spustil do hlubin země
kdybych se proměnil v paprsek světla
kdybych se přikryl nejtemnější hmotou
všude mě najdeš
všude je tvá ruka se mnou

ty jsi stvořil moje tělo
tys do něj vdechl život
všechno do sebe zapadá
moje minulost i budoucnost
je před tebou otevřená kniha
nad moje chápání jsou tvoje divy
zbývá mi jen pokora

Velkopostní modlitba podle slov Efréma Syrského.

Pane a Vládce života mého,
chraň mne od ducha lenosti, sklíčenosti, panovačnosti a prázdnomluvnosti.
Uděl mi ducha čistoty, pokory, trpělivosti a lásky.
Pohled' na svého služebníka.
Ó Pane a Králi, dej,
abych viděl svá provinění a neodsuzoval svého bratra.
Jsi blahoslavený na věky věků. Amen.

Úryvek z poselství ke Svatému a Velkému půstu (2020) od ekumenického patriarchy Bartoloměje, konstantinopolského arcibiskupa. *V době sepsání nejsou aktuální každoroční poselství papeže Františka, ani patriarchy Bartoloměje, k dohledání.*

Člověk, který byl od počátku obdařen svobodou, je zván, aby tento božský dar svobodně přijal. Svatý a Velký půst je obdobím *par excellence* v prožívání svobody darované Kristem. Půst a askeze nejsou výrazem disciplíny, vyžadované vnějším nařízením. Jsou projevem vědomé úcty k církevní praxi, naslouchání církevní Tradici. Ta není sterilním textem, ale žijící a životodárnou přítomností, trvalým vyjádřením jednoty, svatosti, všeobecnosti a apostolicity Církve.⁶ Jazyk teologie a duchovní poezie mluví o *radostném zármutku*⁷ a *prameni půstu*. Je to proto, že autentická askeze je vždycky radostná, pramenící a zářivá. Není černo-bílá, ani nerozděluje; neohrožuje život ani svět. „Depresivní askeze“, která vede k „vyprahlosti lidské přirozenosti“ nemá nic společného s duchem pravoslavi, ve kterém jsou asketický život a spiritualita živeny radostí ze vzkříšení. V tomto smyslu půst a askeze nabízejí alternativní přístup k životu, který se tolik odlišuje od příslibů falešného ráje hédonismu a nihilistického škarohlídství.

6 Srov. vyznání víry: „Věřím v jednu, svatou, všeobecnou, apoštolskou církev.“

7 Odkazuje na Apoštolův výrok: „prý jsme smutní, a zatím se stále radujeme“ (2 Kor 6, 10). Používané sousloví pochází z 6. století od Jana Klikama a dnes vystihuje charakter velkopostní doby.